

WYROK TRYBUNAŁU (wielka izba)

z dnia 1 lipca 2008 r.*

W sprawie C-49/07

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 234 WE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Dioikitiko Efeteio Athinon (Grecja) postanowieniem z dnia 21 listopada 2006 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 5 lutego 2007 r., w postępowaniu:

Motosykletistiki Omospondia Ellados NPID (MOTOE)

przeciwko

Elliniko Dimosio,

TRYBUNAŁ (wielka izba),

w składzie: V. Skouris, prezes, C.W.A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts i A. Tizzano, prezesi izb, J.N. Cunha Rodrigues, A. Borg Barthet, M. Ilešič, J. Malenovský, J. Klučka (sprawozdawca), T. von Danwitz, A. Arabadjiev i C. Toader, sędziowie,

rzecznik generalny: J. Kokott,
sekretarz: L. Hewlett, główny administrator,

* Język postępowania: niderlandzki.

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 23 stycznia 2008 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu Motosyklistyki Omospondia Ellados NPID (MOTOE) przez A. Pliakosa, dikigoros,

— w imieniu rządu greckiego przez S. Spyropoulosa, K. Boskovitsa, S. Trekli oraz Z. Chatzipavlou, działających w charakterze pełnomocników,

— w imieniu Komisji Wspólnot Europejskich przez T. Christoforou oraz F. Amata, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 6 marca 2008 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 82 WE i 86 WE.

- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu między Motosykletistiki Omospondia Ellados NPID (MOTOE)(grecką federacją motocyklową, zwaną dalej „MOTOE”) a Elliniko Dimosio (państwem greckim) w przedmiocie pieniężnego zadośćuczynienia krzywdzie wyrządzonej MOTOE przez dorozumianą odmowę udzielenia jej przez Elliniko Dimosio zezwolenia na organizację wyścigów motocyklowych.

Ramy prawne

- 3 Artykuł 49 greckiego kodeksu drogowego, w brzmieniu nadanym mu przez ustawę nr 2696/1999 (FEK A' 57), stanowi:

„1. Wyścigi [...] motocyklowe i motorowerowe na drogach i w miejscach publicznych lub prywatnych mogą się odbywać jedynie po uprzednim uzyskaniu odpowiedniego zezwolenia.

2. Zezwolenie, o którym mowa w poprzednim ustępie, jest wydawane:

[...]

c) na wszelkie wyścigi [...] motocyklowe i motorowerowe, przez Ypourgos Dimosias Taxis [ministra ds. porządku publicznego] (zwanego dalej »ministrem ds. porządku publicznego«) bądź przez organy przez niego wyznaczone, po uprzednim uzyskaniu pozytywnej opinii podmiotu prawnego, który oficjalnie reprezentuje w Grecji [...] Międzynarodową Federację Motocyklową (FIM)”.

Postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

- 4 MOTOE jest prywatnym stowarzyszeniem o celu niezarobkowym, które organizuje wyścigi motocyklowe w Grecji. Jego członkami są różne regionalne kluby motocyklowe.
- 5 W dniu 13 lutego 2000 r. MOTOE przedstawiła właściwemu ministrowi wniosek o zezwolenie na organizację wyścigów w ramach ogólnogreckiego pucharu MOTOE, według programu załączonego do tego wniosku.
- 6 Zgodnie z art. 49 ust. 2 greckiego kodeksu drogowego program ten został przekazany Elliniki Leschi Aftokinitou kai Perigiseon (greckiemu klubowi samochodowemu i podróżniczemu, zwanemu dalej „ELPA”), osobie prawnej będącej stowarzyszeniem o celu niezarobkowym, które reprezentuje w Grecji FIM, by ta wydała pozytywną opinię w przedmiocie udzielenia wskazanego we wniosku zezwolenia.

- 7 Pismem z dnia 16 marca 2000 r. ELPA zażądała od MOTOE przedstawienia szczególnego regulaminu każdego z planowanych wyścigów, na dwa miesiące przed ich przeprowadzeniem, celem umożliwienia kontroli listy uczestników, trasy wyścigu lub toru, zastosowanych środków bezpieczeństwa, i ogólnie, w celu weryfikacji bezpieczeństwa przebiegu zawodów. Ponadto ELPA zażądała, by kluby organizujące zawody złożyły odpisy swych statutów w Ethniki Epitropi Agonon Motosykletas (krajowej komisji ds. wyścigów motocyklowych, zwanej dalej „ETHEAM”), utworzonej przez ELPA i zajmującej się organizacją oraz kontrolą wyścigów motocyklowych.
- 8 W skierowanym do właściwego ministerstwa wniosku nr 28 z dnia 5 maja 2000 r. MOTOE ponowiła swój wniosek o udzielenie sześciu klubom zezwolenia na organizację sześciu wyścigów w okresie od dnia 9 lipca 2000 r. do dnia 26 listopada 2000 r. W załączniku do tego wniosku stowarzyszenie to przedstawiło szczególne regulaminy przebiegu tych wyścigów oraz odpisy statutów wymienionych klubów będących jego członkami. Wniosek ten został również przekazany ELPA celem uzyskania jej pozytywnej opinii w przedmiocie przeprowadzenia tych zawodów.
- 9 ELPA i ETHEAM przesłały MOTOE dokument przypominający pewne reguły dotyczące organizacji zawodów motocyklowych w Grecji. W szczególności w dokumencie tym wskazano, że ETHEAM, za zgodą ELPA, która jest jedynym prawnym przedstawicielem FIM w Grecji, organizuje mistrzostwa, zawody i turnieje wyścigów motocyklowych. Jeżeli podmiot lub stowarzyszenie, które spełniają wymogi niezbędne do organizacji i przeprowadzenia wyścigów, pragną ogłosić zawody lub turniej, powinny one, zgodnie z tym dokumentem, przedstawić ETHEAM odnośne ogłoszenie. Po przeanalizowaniu treści proponowanego ogłoszenia ETHEAM podejmuje odpowiednią decyzję, ustalając jednocześnie warunki przeprowadzenia wyścigu zgodne z regulaminami międzynarodowymi i krajowymi. Wydanie pozytywnej opinii dotyczącej organizacji wyścigu, a także zawodów lub turnieju, jest możliwe, gdy każdy z organizatorów, który podjął się organizacji jednej z tych imprez, spełnia wymogi ustanowione w krajowym regulaminie wyścigów motocyklowych oraz w okólnikach ETHEAM. ELPA i ETHEAM przypomniały też MOTOE, że jeżeli w ciągu roku sportowego organizator wnosi o ogłoszenie innych wyścigów, wnioskowane daty nie powinny wywierać wpływu na zaprogramowane już wyścigi, a to zarówno w interesie uczestników, jak i organizatorów. Z tego względu programy zawodów, które mają być organizowane w ciągu 2001 r., muszą zostać złożone w ELPA i ETHEAM najpóźniej w dniu 15 września 2000 r.

- 10 W odpowiedzi na wniosek MOTOE o udzielenie informacji co do stanu postępowania w przedmiocie jej wniosków o wydanie zezwoleń w sierpniu 2000 r. właściwy minister powiadomił, że nie wpłynął do niego żaden dokument ELPA zawierający pozytywną opinię w rozumieniu art. 49 greckiego kodeksu drogowego.
- 11 Wskazując na bezprawność tego dorozumianego oddalenia wniosku, MOTOE wniosła skargę do Dioikitiko Protodikeio Athinon (sądu administracyjnego pierwszej instancji w Atenach), żądając zadośćuczynienia w wysokości 5 000 000 GRD za krzywdę doznaną wskutek braku możliwości organizowania rozpatrywanych zawodów.
- 12 MOTOE podniosła, że art. 49 greckiego kodeksu drogowego narusza zawartą w greckiej konstytucji zasadę bezstronności organów administracji oraz art. 82 WE i 86 ust. 1 WE z tego względu, że sporny przepis krajowy pozwala ELPA, która sama organizuje zawody motocyklowe, na ustanowienie monopolu w tej dziedzinie i nadużywanie go.
- 13 ELPA przystąpiła do postępowania przed Dioikitiko Protodikeio Athinon w charakterze interwenienta popierającego żądania Elliniko Dimosio. Do swych uwag interwenienta załączyła w szczególności swój statut stowarzyszenia założonego w 1924 r. oraz opublikowany przez ETHEAM rocznik 2000 wyścigów motocyklowych. Rocznik ten zawiera okólniki ETHEAM na 2000 r., dotyczące m.in. dokumentów, które należy przedstawić w celu uzyskania zezwolenia, regulaminów wyścigów, które muszą zostać przedstawione, opłat rejestracyjnych i innych kwestii natury finansowej. Ponadto w roczniku tym opublikowany został Ethnikos Athlitikos Kanonismos Motosikletas (krajowy regulamin sportu motocyklowego, zwany dalej „EAKM”).

14 Co się tyczy EAKM, należy wskazać, co następuje:

- jego art. 10.7 stanowi, że wszelkie imprezy sportowe, które obejmują mistrzostwa, spotkania pucharowe lub zawody ETHEAM i ELPA, mogą być połączone z promocją handlową jednego ze sponsorów wymienionych w nazwie lub w innych dokumentach związanych z wyścigiem, po uprzednim uzyskaniu pozytywnej opinii ETHEAM i ELPA;
- artykuł 60.6 EAKM stanowi, że podczas rozgrywek sportowych dozwolone jest umieszczanie reklam na ubraniach i kaskach motocyklistów, pod warunkiem że nie zmienia to cech technicznych kasków, oraz na motocyklach. W próbach szybkościowych i motokrosowych mistrzostw, spotkań pucharowych i zawodów ETHEAM i ELPA organizatorzy nie mogą bez zgody ich uczestnika narzucić umieszczenia reklamy jakiegokolwiek produktu na ubraniu lub kasku motocyklisty czy pasażera lub na motocyklu. Jeżeli ETHEAM i ELPA zawarły umowę o sponsorowanie, motocykliści, pasażerowie i motocykle muszą stosować się do warunków tej umowy;
- w świetle art. 110.1 EAKM „[o]rganizator [zawodów motocyklowych] — bezpośrednio lub za pośrednictwem organów nadzoru [tj. ELPA i ETHEAM] — ma obowiązek objęcia imprezy sportowej ubezpieczeniem, które pokrywa odpowiedzialność jego samego, konstruktorów, motocyklistów, pasażerów [...] w razie wypadków i szkód wyrządzonych osobom trzecim podczas przebiegu wyścigu i poszczególnych prób”.

15 Dioikitiko Protodikeio Athinon oddalił skargę, w szczególności z tego względu, że art. 49 greckiego kodeksu drogowego pozwala na zapewnienie przestrzegania międzynarodowych przepisów dotyczących organizacji bezpiecznych zawodów motocyklowych, a ponadto ze względu na to, iż MOTOE nie podniosła argumentu, że ten przepis prowadzi do uzyskania pozycji dominującej na wspólnym rynku, ani tego, że przepis ten może mieć wpływ na handel między państwami członkowskimi, ani też tego, że ELPA nadużywała takiej pozycji dominującej.

- 16 MOTOE wniosło apelację od tego wyroku do Dioikitiko Efeteio Athinon, który stwierdził na wstępie, że działalność ELPA nie ogranicza się do sektora wyłącznie sportowego, to jest do wykonywania uprawnień przyznanego jej na mocy art. 49 greckiego kodeksu drogowego, ponieważ prowadzi ona również działalność uznaną przez sąd krajowy za „gospodarczą”, która polega na zawieraniu umów o sponsorowanie, reklamę i ubezpieczenie. Dioikitiko Efeteio Athinon zadaje sobie zatem pytanie, czy ELPA może zostać uznana za przedsiębiorstwo w rozumieniu wspólnotowego prawa konkurencji, w szczególności art. 82 WE i 86 WE, w efekcie czego byłaby ona objęta zakazem nadużywania pozycji dominującej. Sąd krajowy dokonał wykładni art. 49 greckiego kodeksu drogowego w ten sposób, że ELPA jest jedyną osobą prawną uprawnioną do wydawania pozytywnych opinii w przedmiocie wniosków przedstawionych w celu organizacji zawodów motocyklowych. Sąd ten podkreśla okoliczność, że stowarzyszenie to równocześnie zajmuje się organizacją zawodów i ustalaniem cen oraz prowadzeniem powyżej wspomnianej działalności gospodarczej.
- 17 Dioikitiko Efeteio Athinon stwierdza następnie, że wnioskodawcy, którym odmówiono zezwolenia na organizację zawodów motocyklowych z powodu braku pozytywnej opinii ELPA, nie dysponują żadnym skutecznym, wewnętrznym środkiem odwoławczym od takiej decyzji. Po pierwsze, nie przewidziano bowiem, by odmowy pozytywnej opinii ELPA musiały być uzasadnione, i, po drugie, w sytuacji, gdy wydana przez właściwe ministerstwo odmowa zezwolenia zostaje zaskarżona do sądu ze względu na brak uzasadnienia i skarga zostanie uwzględniona, prawo greckie nie przewiduje udzielenia zezwolenia wnioskodawcy. Ponadto ELPA nie podlega kontroli ani jakiegokolwiek ocenie w zakresie korzystania z przyznanych jej na mocy art. 49 greckiego kodeksu drogowego prerogatyw. Okoliczności te stawiają wszelkie osoby pochodzące z innych państw członkowskich Unii Europejskiej zamierzające organizować zawody motocyklowe w Grecji przed faktem dokonanym.
- 18 W tych okolicznościach Dioikitiko Efeteio Athinon postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:
- „1) Czy postanowienia art. 82 WE i 86 WE można interpretować w ten sposób, że znajdują one zastosowanie również do działalności osoby prawnej, która ma status krajowego przedstawiciela [FIM] i która wykonuje działalność gospodarczą taką, jak ta powyżej opisana, obejmującą zawieranie umów o sponsorowanie,

reklamę i ubezpieczenie w kontekście organizacji imprez sportowych w sektorze pojazdów silnikowych?

- 2) W przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej, czy [art. 49 greckiego kodeksu drogowego] pozostaje w zgodzie z wyżej wymienionymi postanowieniami, który, dla celów udzielenia przez właściwe krajowe organy administracji publicznej (w tym przypadku ministerstwo ds. porządku publicznego) zezwolenia na zorganizowanie wyścigu pojazdów silnikowych, przyznaje wyżej wymienionej osobie prawnej uprawnienia do wydawania pozytywnej opinii w przedmiocie przeprowadzenia wyścigu, bez poddawania wykonywania tych uprawnień jakimkolwiek ograniczeniom, wymogom ani kontroli?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

¹⁹ W swych pytaniach, które należy rozpatrywać łącznie, sąd krajowy dąży zasadniczo do ustalenia, po pierwsze, czy osoba prawna będąca stowarzyszeniem o celu niezarobkowym, taka jak ELPA, jest objęta zakresem stosowania art. 82 WE i 86 WE, gdy jej działalność nie polega wyłącznie na uczestniczeniu w wydawaniu decyzji administracyjnych zezwalających na organizację zawodów motocyklowych, lecz również na organizowaniu przez nią takich zawodów i zawieraniu w ich ramach umów o sponsorowanie, reklamę i ubezpieczenie, i, po drugie, czy przepisy traktatu stoją na przeszkodzie normie, takiej jak zapisana w art. 49 greckiego kodeksu drogowego w zakresie, w jakim przyznaje ona takiemu stowarzyszeniu uprawnienia w zakresie wydawania pozytywnych opinii w przedmiocie wniosków o zezwolenie na organizację tych zawodów, bez poddania tych uprawnień ograniczeniom, wymogom czy kontroli.

²⁰ W tym zakresie należy przypomnieć w pierwszej kolejności, że wspólnotowe prawo konkurencji dotyczy działalności przedsiębiorstw (wyroki: z dnia 16 listopada 1977 r. w sprawie 13/77 GB-Inno-BM, Rec. s. 2115, pkt 31 oraz z dnia 11 grudnia 2007 r. w sprawie C-280/06 ETI i in., Zb.Orz. s. I-10893, pkt 38 i przytoczone tam orzecznictwo). W szczególności art. 82 WE ma zastosowanie do przedsiębiorstw o pozycji dominującej.

- 21 Choć traktat nie definiuje pojęcia przedsiębiorstwa, to Trybunał wielokrotnie orzekał, że za przedsiębiorstwo należy uznać każdą jednostkę wykonującą działalność gospodarczą niezależnie od jej formy prawnej i sposobu finansowania (wyroki: z dnia 23 kwietnia 1991 r. w sprawie C-41/90 Höfner i Elser, Rec. s. I-1979, pkt 21 oraz z dnia 16 marca 2004 r. w sprawach połączonych C-264/01, C-306/01, C-354/01 i C-355/01 AOK Bundesverband i in., Zb.Orz. s. I-2493, pkt 46).
- 22 W tym względzie należy przede wszystkim przypomnieć, że działalność gospodarczą stanowi każda działalność polegająca na oferowaniu towarów lub usług na danym rynku (zob. w szczególności wyroki: z dnia 18 czerwca 1998 r. w sprawie C-35/96 Komisja przeciwko Włochom, Rec. s. I-3851, pkt 36, z dnia 12 września 2000 r. w sprawach połączonych od C-180/98 do C-184/98 Pavlov i in., Rec. s. I-6451, pkt 75). Jeśli przesłanka ta zostaje spełniona, okoliczność, że działalność jest związana ze sportem, nie stoi na przeszkodzie zastosowaniu postanowień traktatu (wyroki: z dnia 12 grudnia 1974 r. w sprawie 36/74 Walrave i Koch, Rec. s. 1405, pkt 4, z dnia 15 grudnia 1995 r. w sprawie C-415/93 Bosman, Rec. s. I-4921, pkt 73), w tym reguł prawa konkurencji (zob. podobnie wyrok z dnia 18 czerwca 2006 r. w sprawie C-519/04 P Meca-Medina i Majcen przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-6991, pkt 22 i 28).
- 23 Jak wskazano w postanowieniu odsyłającym — i co zostało też potwierdzone na rozprawie przed Trybunałem — ELPA organizuje, we współpracy z ETHEAM, zawody motocyklowe w Grecji i zawiera umowy o sponsorowanie, reklamę i ubezpieczenie, mające na celu komercyjne wykorzystanie tych zawodów. Działalność ta stanowi dla ELPA źródło przychodów.
- 24 W świetle orzecznictwa Trybunału działalność stanowiąca wykonywanie prerogatyw władzy publicznej nie ma charakteru gospodarczego, uzasadniającego zastosowanie traktatowych reguł konkurencji (zob. podobnie wyrok z dnia 19 stycznia 1994 r. w sprawie C-364/92 SAT Fluggesellschaft, Rec. s. I-43, pkt 30 i 31).

- 25 Co się tyczy ewentualnego wpływu wykonywania prerogatyw władzy publicznej na uznanie osoby prawnej, takiej jak ELPA, za przedsiębiorstwo w rozumieniu wspólnotowego prawa konkurencji, należy stwierdzić, jak uczyniła to rzecznik generalna w pkt 49 swej opinii, że okoliczność, iż jednostka dysponuje, w zakresie wykonywania części swej działalności, prerogatywami władzy publicznej, nie stanowi sama w sobie przeszkody w uznaniu jej za przedsiębiorstwo w świetle wspólnotowego prawa konkurencji w zakresie pozostałej części działalności o charakterze gospodarczym (wyrok z dnia 24 października 2002 r. w sprawie C-82/01 P Aéroports de Paris przeciwko Komisji, Rec. s. I-9297, pkt 74). Rozróżnienia między działalnością wynikającą z wykonywania prerogatyw władzy publicznej a działalnością gospodarczą należy dokonywać odrębnie dla każdego rodzaju działalności wykonywanej przez daną jednostkę.
- 26 W niniejszej sprawie należy dokonać rozróżnienia między udziałem osoby prawnej takiej jak ELPA w procesie decyzyjnym władz publicznych a wykonywaną przez tę samą osobę prawną działalnością gospodarczą, taką jak organizacja i komercyjne wykorzystanie zawodów motocyklowych. Wynika z tego, że uprawnienie takiej osoby prawnej do wydawania pozytywnych opinii w przedmiocie przedstawionych wniosków o zezwolenie na organizację tych wyścigów nie stanowi przeszkody w uznaniu jej za przedsiębiorstwo w rozumieniu wspólnotowego prawa konkurencji w zakresie dotyczącym ww. prowadzonej przez nią działalności gospodarczej.
- 27 Co się tyczy wpływu, jaki na tę kwalifikację ma okoliczność, że ELPA nie ma celu zarobkowego, należy stwierdzić, że w wyroku z dnia 10 stycznia 2006 r. w sprawie C-222/04 Cassa di Risparmio di Firenze i in., Zb.Orz. s. I-289, pkt 122 i 123, Trybunał wskazał, że okoliczność, iż oferowanie towarów lub usług jest dokonywane bez celu zarobkowego, nie stanowi przeszkody w uznaniu jednostki, która dokonuje tych czynności na rynku, za przedsiębiorstwo, ponieważ ta oferta konkuruje z ofertami innych przedsiębiorców działających w celu zarobkowym.
- 28 Jest tak w przypadku działalności wykonywanej przez osobę prawną taką jak ELPA. Okoliczność, że MOTOE, będąca stroną skarżącą w postępowaniu przed sądem krajowym, sama jest stowarzyszeniem o celu niezarobkowym, jest w tym kontekście bez znaczenia dla uznania osoby prawnej takiej jak ELPA za przedsiębiorstwo. Po pierwsze, nie jest wykluczone, że istnieją w Grecji — poza stowarzyszeniami, których działalność polega na pozbawionych celu zarobkowego organizacji i komercyjnym wykorzystaniu zawodów motocyklowych — stowarzyszenia, które

wykonują tę działalność w celu zarobkowym i wobec tego konkurują z ELPA. Po drugie, stowarzyszenia o celu niezarobkowym, które oferują towary i usługi na danym rynku, mogą znaleźć się wzajemnie w pozycji konkurencyjnej. Sukces gospodarczy lub przetrwanie takich stowarzyszeń w długim czasie zależy bowiem od ich zdolności do narzucenia na rozpatrywanym rynku oferowanych przez nie świadczeń kosztem świadczeń oferowanych przez pozostałe podmioty.

- 29 W konsekwencji osobę prawną taką jak ELPA należy uznać za przedsiębiorstwo w rozumieniu wspólnotowego prawa konkurencji. Jednakże, by miał do niej zastosowanie art. 82 WE, musi ona ponadto zajmować pozycję dominującą na wspólnym rynku lub na znacznej części tego rynku.
- 30 W tym względzie należy przypomnieć, że, w ramach postępowania, o którym mowa w art. 234 WE, a u którego podstaw leży jasny podział ról między sądami krajowymi a Trybunałem, wszelka ocena okoliczności faktycznych leży w kompetencjach sądu krajowego (wyrok z dnia 14 lutego 2008 r. w sprawie C-450/06 Varec, Zb.Orz. s. I-581, pkt 23). Jednakże, w celu udzielenia sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi, Trybunał może, w duchu współpracy z sądami krajowymi, dostarczyć temu sądowi wszelkich wskazówek, które uzna za niezbędne.
- 31 Przed przystąpieniem do oceny, czy osoba prawna taka jak ELPA ma pozycję dominującą w rozumieniu art. 82 WE, należy wyznaczyć granice rozpatrywanego rynku, zarówno z punktu widzenia rozpatrywanego produktu czy usługi, jak i z punktu widzenia geograficznego (wyrok z dnia 14 lutego 1978 r. w sprawie 27/76 United Brands i United Brands Continentaal przeciwko Komisji, Rec. s. 207, pkt 10).
- 32 W świetle utrwalonego orzecznictwa, dla celów stosowania art. 82 WE rozpatrywany rynek produktu lub usługi obejmuje produkty i usługi, które są substytucyjne lub w wystarczającym stopniu wymienne w stosunku do tego produktu lub usługi, nie tylko z racji ich obiektywnych cech czyniących je szczególnie przydatnymi do zaspokojenia stałych potrzeb konsumentów, lecz również z racji warunków konkurencji oraz struktury popytu i podaży na rozpatrywanym rynku (zob. podobnie wyroki: z dnia 11 grudnia 1980 r. w sprawie 31/80 L'Oréal, Rec. s. 3775, pkt 25, z dnia

9 listopada 1983 r. w sprawie 322/81 Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin przeciwko Komisji, Rec. s. 3461, pkt 37, z dnia 3 lipca 1991 r. w sprawie C-62/86 AKZO przeciwko Komisji, Rec. s. I-3359, pkt 51).

33 W tym zakresie należy przypomnieć, że z postanowienia odsyłającego wynika, iż wykonywana przez ELPA działalność polega, z jednej strony, na organizacji zawodów motocyklowych, a, z drugiej strony, na ich komercyjnym wykorzystaniu poprzez zawieranie umów o sponsorowanie, reklamę i ubezpieczenie. Te dwa rodzaje działalności nie są wzajemnie wymienne, lecz mają raczej charakter funkcjonalnie komplementarny.

34 Co się tyczy definicji rozpatrywanego rynku geograficznego, podlega ona, podobnie jak definicja rynku produktów lub usług, ocenie o charakterze ekonomicznym. Rynek geograficzny może zatem zostać zdefiniowany jako obszar, na którym przedsiębiorcy znajdują się w podobnych warunkach konkurencyjnych właśnie w zakresie rozpatrywanych produktów i usług. W tym kontekście nie ma potrzeby, by obiektywne warunki konkurencji były doskonale homogeniczne. Wystarczy, by były one podobne lub wystarczająco homogeniczne (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie United Brands i United Brands Continentaal przeciwko Komisji, pkt 44 i 53). Ponadto rynek ten może być ograniczony do jednego państwa członkowskiego (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin przeciwko Komisji, pkt 28).

35 Jak wskazano w postanowieniu odsyłającym — i co potwierdzono również na rozprawie przed Trybunałem — działalność wykonywana przez ELPA ogranicza się do terytorium greckiego. Jednakże obszar państwa członkowskiego może stanowić znaczną część wspólnego rynku (zob. podobnie wyrok z dnia 18 czerwca 1991 r. w sprawie C-260/89 ERT, Rec. s. I-2925, pkt 31). Do sądu krajowego należy jednakże sprawdzenie, czy kryterium dotyczące podobnych lub wystarczająco homogenicznych warunków konkurencji zostało spełnione w sporze przed sądem krajowym.

36 Sąd krajowy musi ocenić, czy ELPA ma pozycję dominującą na tak zdefiniowanym rynku.

- 37 Należy przypomnieć w tym względzie, że w świetle utrwalonego orzecznictwa pojęcie „pozycja dominująca”, o którym mowa w art. 82 WE, dotyczy pozycji siły ekonomicznej przedsiębiorstwa, która daje mu możliwość stawiania na przeszkodzie utrzymaniu skutecznej konkurencji na rozpatrywanym rynku poprzez umożliwienie mu zachowywania się w sposób w znacznej mierze niezależny od jego konkurentów, klientów i wreszcie konsumentów (ww. wyrok w sprawie United Brands i United Brands Contineaal przeciwko Komisji, pkt 65; wyrok z dnia 13 lutego 1979 r. w sprawie 85/76 Hoffmann-La Roche przeciwko Komisji, Rec. s. 461, pkt 38; oraz ww. wyrok w sprawie Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin przeciwko Komisji, pkt 30).
- 38 Należy dodać, że przedsiębiorstwo może znaleźć się w takiej pozycji, gdy zostaną mu przyznane prawa specjalne lub wyłączne pozwalające na określenie przez to przedsiębiorstwo, czy — i w odpowiednim przypadku, na jakich warunkach — inne przedsiębiorstwa mogą uzyskać dostęp do rozpatrywanego rynku i wykonywać na nim działalność gospodarczą.
- 39 Należy ponadto przypomnieć, że art. 82 WE może zostać naruszony przez normę taką jak zapisana w art. 49 greckiego kodeksu drogowego wyłącznie wtedy, gdy ma ona wpływ na handel między państwami członkowskimi. Jak przypomniała w pkt 63 i 64 swej opinii rzecznik generalna, o wpływie na handel między państwami członkowskimi można mówić jedynie wówczas, gdy, na podstawie całokształtu obiektywnych okoliczności prawnych lub faktycznych, z wystarczającym stopniem prawdopodobieństwa można przewidzieć, że dane zachowanie może wywrzeć wpływ bezpośredni lub pośredni, rzeczywisty lub potencjalny na wymianę między państwami członkowskimi i to w taki sposób, iż budzi ono obawy, że może przeszkodzić w realizacji jednolitego rynku między państwami członkowskimi (wyrok z dnia 25 października 2001 r. w sprawie C-475/99 Ambulanz Glöckner, Rec. s. I-8089, pkt 48). Wyłącznie hipotetyczne lub oparte na spekulacji skutki zachowania przedsiębiorstwa zajmującego pozycję dominującą nie spełniają tego kryterium. Wpływ na wymianę wewnątrzspółnotową nie może też być nieznaczący (wyrok z dnia 21 stycznia 1999 r. w sprawach połączonych C-215/96 i C-216/96 Bagnasco i in., Rec. s. I-135, pkt 60 i ww. wyrok w sprawie Ambulanz Glöckner, pkt 48).
- 40 Wpływ na wymianę wewnątrzspółnotową zależy zasadniczo od wystąpienia szeregu czynników, które, rozpatrywane każdy z osobna, nie muszą mieć decydującego znaczenia (wyrok z dnia 15 grudnia 1994 r. w sprawie C-250/92 DLG, Rec. s. I-5641, pkt 54).

41 Poza tym ocena istotnego charakteru wpływu na handel między państwami członkowskimi musi uwzględniać rozpatrywane zachowanie przedsiębiorstwa mającego pozycję dominującą, gdyż art. 82 WE sprzeciwia się jakimkolwiek zachowaniu mogącemu wpływać na swobodę wymiany w tym znaczeniu, że mogłoby ono szkodzić realizacji celów jednolitego rynku między państwami członkowskimi, w szczególności poprzez podział rynków krajowych lub poprzez zmianę struktury konkurencji na jednolitym rynku (wyrok z dnia 31 maja 1979 r. w sprawie 22/78 Hugin Kassaregister i Hugin Cash Registers przeciwko Komisji, s. 1869, pkt 17).

42 Okoliczność, że celem zachowania przedsiębiorstwa mającego pozycję dominującą jest wyłącznie sprzedaż produktów w jednym państwie członkowskim, nie wystarcza, aby wykluczyć możliwość wywierania wpływu na handel między państwami członkowskimi (zob. podobnie wyrok z dnia 5 grudnia 2006 r. w sprawach połączonych C-94/04 i C-202/04 Cipolla i in., Zb.Orz. s. I-11421, pkt 45). Zachowanie takie może mieć skutek w postaci umocnienia podziałów rynków o charakterze krajowym, utrudniając tym samym penetrację gospodarczą, której ma służyć traktat (zob. podobnie wyrok z dnia 13 lipca 2006 r. w sprawach połączonych od C-295/04 do C-298/04 Manfredi i in., Zb.Orz. s. I-6619, pkt 45 i 46).

43 Co się tyczy w drugiej kolejności zakresu stosowania art. 86 WE, ustęp 1 tego artykułu stanowi, że państwa członkowskie w zakresie dotyczącym przedsiębiorstw publicznych oraz przedsiębiorstw, którym przyznają prawa specjalne lub wyłączne, nie wprowadzają ani nie utrzymują żadnego środka sprzecznego w szczególności z regułami traktatu w zakresie konkurencji. W tym zakresie należy stwierdzić, że osoba prawna, taka jak ELPA, której przyznano prawo do wydawania pozytywnych opinii w przedmiocie wniosków o zezwolenie na organizację zawodów motocyklowych, musi zostać uznane za przedsiębiorstwo, któremu zainteresowane państwo członkowskie przyznało prawa specjalne w rozumieniu art. 86 ust. 1 WE.

44 Artykuł 86 ust. 2 WE pozwala państwom członkowskim na przyznanie przedsiębiorstwom zobowiązanym przez nie do zarządzania usługami świadczonymi w ogólnym interesie gospodarczym, praw wyłącznych, które mogą stanowić przeszkodę dla stosowania reguł traktatu w dziedzinie konkurencji w zakresie, w jakim ograniczenia konkurencji, czy nawet całkowite wyłączenie konkurencji, ze strony innych podmiotów ekonomicznych są niezbędne do wykonywania szczególnych zadań powierzonych przedsiębiorstwom, którym udzielono praw wyłącznych (wyrok z dnia 19 maja 1993 r. w sprawie C-320/91 Corbeau, Rec. s. I-2533, pkt 14).

- 45 Co się tyczy organizacji i komercyjnego wykorzystania wyścigów motocyklowych przez osobę prawną taką jak ELPA, rząd grecki nie może twierdzić, że tej ostatniej powierzono wykonywanie tej działalności aktem władzy publicznej. Nie ma zatem potrzeby badania, czy działalność ta może stanowić usługę świadczoną w ogólnym interesie gospodarczym (zob. podobnie wyroki: z dnia 21 marca 1974 r. w sprawie 127/73 BRT i Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs, Rec. s. 313, pkt 20, z dnia 11 kwietnia 1989 r. w sprawie 66/86 Saeed Flugreisen i Silver Line Reisebüro, Rec. s. 803, pkt 55).
- 46 Co się tyczy uprawnienia do wydawania pozytywnych opinii w przedmiocie wniosków o zezwolenie na organizację zawodów motocyklowych, wynika ono niewątpliwie z aktu władzy publicznej, to jest art. 49 greckiego kodeksu drogowego, lecz nie może ono zostać uznane za działalność gospodarczą, co wskazała rzeczniczka generalna w pkt 110 swej opinii.
- 47 Osoba prawna taka jak ELPA nie może zatem zostać uznana za przedsiębiorstwo, któremu powierzono świadczenie usługi w ogólnym interesie gospodarczym w rozumieniu art. 86 ust. 2 WE.
- 48 Co się tyczy w trzeciej kolejności kwestii, czy art. 82 WE i 86 ust. 1 WE stoją na przeszkodzie uregulowaniom krajowym takim jak art. 49 greckiego kodeksu drogowego, przyznającym osobie prawnej takiej, jak ELPA — która może sama zajmować się organizacją zawodów motocyklowych i ich komercyjnym wykorzystaniem — prawo do wydawania pozytywnych opinii w przedmiocie wniosków o zezwolenie na organizację takich zawodów, nie poddając tego uprawnienia ograniczeniom, wymogom i kontroli, należy przypomnieć, że sama okoliczność stworzenia lub umocnienia pozycji dominującej poprzez przyznanie praw specjalnych lub wyłącznych w rozumieniu art. 86 ust. 1 WE, nie jest, jako taka, niezgodna z art. 82 WE.
- 49 Natomiast państwo członkowskie narusza zakazy ustanowione w tych dwóch przepisach, gdy dane przedsiębiorstwo jest skłaniane, poprzez samo wykonywanie praw specjalnych lub wyłącznych, do nadużywania zajmowanej pozycji dominującej

lub też, gdy te prawa mogą stworzyć sytuację, w której przedsiębiorstwo to zostaje skłonione do dopuszczenia się takiego nadużycia (ww. wyroki w sprawach: Höfner i Elser, pkt 29; ERT, pkt 37; wyroki: z dnia 10 grudnia 1991 r. w sprawie C-179/90 *Merci convenzionali porto di Genova*, Rec. s. I-5889, pkt 16 i 17, z dnia 5 października 1994 r. w sprawie C-323/93 *Centre d'insémination de la Crespelle*, Rec. s. I-5077, pkt 18). W tym zakresie nie jest niezbędne, by rzeczywiście dopuszczono się nadużycia (zob. podobnie wyrok z dnia 11 grudnia 1997 r. w sprawie C-55/96 *Job Centre*, Rec. s. I-7119, pkt 36).

50 W każdym razie naruszenia art. 82 WE i 86 ust. 1 WE ma miejsce, gdy środek, który można przypisać państwu członkowskiemu, a w szczególności taki, za pomocą którego przyznano prawa szczególne lub wyłączne w rozumieniu tego ostatniego postanowienia, pociąga za sobą ryzyko nadużycia pozycji dominującej (zob. podobnie ww. wyroki w sprawach: ERT, pkt 37; *Merci convenzionali porto di Genova*, pkt 17, i wyrok z dnia 31 stycznia 2008 r. w sprawie C-380/05 *Centro Europa 7*, Zb.Orz. s. I-349, pkt 60).

51 System niezakłóconej konkurencji taki, jaki został przewidziany w traktacie, może bowiem zostać zagwarantowany jedynie w sytuacji, w której zapewniono równość szans różnego rodzaju podmiotów gospodarczych. Przyznanie osobie prawnej takiej jak ELPA — która sama organizuje i komercyjnie wykorzystuje zawody motocyklowe — zadania przedstawienia właściwej administracji pozytywnej opinii w przedmiocie wniosków o zezwolenie na organizację takich zawodów, jest faktycznie równoznaczne z przyznaniem jej prawa do wskazania osób, którym zezwala się na organizowanie rzeczonych zawodów, a także do określenia warunków organizacji zawodów oraz jest równoznaczne z przyznaniem temu podmiotowi oczywistej przewagi nad jego konkurentami (zob. podobnie wyroki: z dnia 19 marca 1991 r. w sprawie C-202/88 *Francja przeciwko Komisji*, Rec. s. I-1223, pkt 51, z dnia 13 grudnia 1991 r. w sprawie C-18/88 *GB-Inno-BM*, Rec. s. I-5941, pkt 25). Uprawnienie takie może prowadzić do sytuacji, w której przedsiębiorstwo, nim dysponujące, uniemożliwi uzyskanie dostępu do rozpatrywanego rynku innym podmiotom. Taki stan nierówności warunków konkurencji podkreśla ponadto potwierdzona na rozprawie przed Trybunałem okoliczność, że, gdy ELPA organizuje lub uczestniczy w organizacji zawodów motocyklowych, nie jest ona zobowiązana do uzyskania pozytywnej opinii w celu uzyskania zezwolenia właściwych władz.

52 Poza tym takie uregulowanie, które nadaje osobie prawnej uprawnienie do wydawania pozytywnych opinii w przedmiocie wniosków o zezwolenie na organizację zawodów motocyklowych, bez poddania tego uprawnienia ograniczeniom,

wymogom lub kontroli, może prowadzić do sytuacji, w której osoba prawna, której powierzono wydawanie tych opinii, będzie zakłócać konkurencję poprzez faworyzowanie zawodów, które sama organizuje lub w których organizacji uczestniczy.

- 53 W świetle powyższych rozważań na przedstawione pytania należy odpowiedzieć w ten sposób, że osoba prawna, której działalność nie polega wyłącznie na uczestniczeniu w podejmowaniu decyzji administracyjnych w przedmiocie zezwolenia na organizację zawodów motocyklowych, lecz również na organizowaniu przez nią takich zawodów i zawieraniu w ich ramach umów o sponsorowanie, reklamę i ubezpieczenie, jest objęta zakresem stosowania art. 82 WE i 86 WE. Przepisy te stoją na przeszkodzie uregulowaniom krajowym przyznającym osobie prawnej, która organizuje zawody motocyklowe i zawiera w ich ramach umowy o sponsorowanie, reklamę i ubezpieczenie, uprawnienia do wydawania pozytywnych opinii w przedmiocie wniosków o zezwolenia na organizację takich zawodów, bez poddania tych uprawnień ograniczeniom, wymogom i kontroli.

W przedmiocie kosztów

- 54 Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (wielka izba) orzeka, co następuje:

Osoba prawna, której działalność nie polega wyłącznie na uczestniczeniu w podejmowaniu decyzji administracyjnych w przedmiocie zezwolenia na organizację zawodów motocyklowych, lecz również na organizowaniu przez nią

takich zawodów i zawieraniu w ich ramach umów o sponsorowanie, reklamę i ubezpieczenie, jest objęta zakresem stosowania art. 82 WE i 86 WE. Przepisy te stoją na przeszkodzie uregulowaniom krajowym przyznającym osobie prawnej, która organizuje zawody motocyklowe i zawiera w ich ramach umowy o sponsorowanie, reklamę i ubezpieczenie, uprawnienia do wydawania pozytywnych opinii w przedmiocie wniosków o zezwolenia na organizację takich zawodów, bez poddania tych uprawnień ograniczeniom, wymogom i kontroli.

Podpisy